

ПРАТАТЫП І ВЫМЫСЕЛ У ГІСТАРЫЧНЫХ АПАВЯДАННЯХ В. ІПАТАВАЙ

М. І. Кірушкіна (УА «ГДУ імя Ф. Скарыны»)

Навук. кір. Т. А. Фіцнер

канд. філал. навук, дацэнт

Прататып і вымысел з'яўляюцца асноўнымі дамінантамі мыслення і дасведчанасці ў гістарычных апавяданнях В. Іпатавай. У творах дзейнічаюць гістарычныя асобы, прататыпны жыццёвы лёс якіх лёг у аснову вобраза мастацкага твора, які пісьменніца ўзбагачае вымыслам, асабістым разуменнем характару героя, сваімі назіраннямі над гісторыяй. У цэнтры апавяданняў з цыкла “Гул далёкіх стагоддзяў” – паказ жыцця людзей незнакамітых, тых, чые імёны не трапілі ў летапісы, – Расанкі, Святаславы, якая прывабіла сваім характам Рагвалода, бондара Алёшкі. Але, каб надаць ім гістарычнай вагі, побач у творы дзейнічаюць рэальныя гістарычныя асобы – Рагвалод, Усяслаў Чарадзеі і нават злосны пан Юрага.

Кожнае з апавяданняў мае розныя крыніцы стварэння. Так, імя дзяўчыны-валхвіцы Расанкі паходзіць ад лекавай расліны (“...Іначай яшчэ людзі завуць – зверабой”) [1, с. 224], легенду пра якую і выкарыстала пісьменніца. У апавяданні “Ваўкалакам абярнуся” прататыпам вобраза крошынскага каваля паслужыў лёс Паўлюка Багрыма. Як лічыць І. Дамарад, В. Іпатава дапускае недакладнасць, калі гаворыць, што П. Баграм “уз’яў сабе ў жонкі дзяўчыну... і не з тых, што баіцца ў дзеўках заседзеца” [1, с. 190]. Вядома, што ў 1956 г. С. Александровіч адзначаў: “Баграм пайшоў у прымы да ўдавы Шыслоўскай, якая мела сына Рамана” [2, с. 9]. Прататыпнымі таксама з’яўляюцца гістарычная эпоха, традыцыі, побыт, атрыбутыка, абрады (апавяданні “Набег” і “Пад нагамі нашымі”). Пісьменніца стварае праўдзівыя гістарычныя сітуацыі для сваіх герояў, успамінае падзеі, якія адбываліся на самой справе, уводзіць у праявітую канву гістарычныя дэталі.

Літаратура

1 Іпатава, В. Прадыслава : Аповесці і апавяданні / В. Іпатава ; аўт. прадм. Л. С. Савік. – Мінск : Беларусь, 1997. – 272 с.

2 Дамарад, І. Прататып і вымысел / І. Дамарад // Роднае слова. – 2002. – № 2. – С. 9–11.

ВЫКАРЫСТАННЕ ГУЛЬНЯЎ НА УРОКАХ БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ І БЕЛАРУСКАГА ЧЫТАННЯ

О. В. Круглякова (УА «МДПУ імя І. П. Шамякіна»)

Навук. кір. О. Я. Барысенка

канд. філал. навук, дацэнт

У дадзеным артыкуле разглядаецца выкарыстанне гульняў на ўроках беларускай мовы і беларускага чытання ў пачатковай школе з мэтай развіцця навучання і выхавання. Навучальныя гульні, якімі карыстаюцца ў пачатковай школе для навучання дзяцей чытанню і пісьму, маюць вялікае значэнне ў вучэбнай працы настаўнікаў пачатковых класаў. Як вядома, гульні і забавы маюць вялікае значэнне ў жыцці дзяцей дашкольнага і малодшага школьнага ўзросту. Гэтую любоў дзяцей да гульняў і забаў неабходна выкарыстоўваць у працэсе вучэбнай работы з вучнямі. У дабукварны перыяд у мэтах выпрацоўкі навыкаў арганізаванай сумеснай калектыўнай работы неабходна выкарыстоўваць гульні, якія дапамогуць хутчэй выпрацаваць у дзяцей навыкі арганізаванасці і калектывізму.

Напрыклад, пры навучанні дзяцей грамаце можна выкарыстоўваць наступныя гульні:

1 "Хто цішэй". Дзеці прывучаюцца зусім без агучвання пісаць, бяшпумна ўставаць і садзіцца, даставаць патрэбныя падручнікі.

2 "Даведайся, што змянілася ў класе" – садзейнічае развіццю зрокавай памяці. Яна асабліва карысна ў дабукварны перыяд навучання грамаце. У час гульні дзеці па аднаму выходзяць з класа або заплішчваюць вочы, а настаўнік перамяшчае на іншае месца такі прадмет, які быў перад вачыма, напрыклад здымае карціну, якая была прадметам гутаркі, перастаўляе класныя лічыльнікі, малое што-небудзь на дошцы.

Зайшоўшы ў клас або расплюшчыўшы вочы, вучань шукае, што змянілася ў класе. Гэта гульня развівае зрокавую памяць, якая будзе неабходна для запамінання абрысаў друкаваных і рукапісных літар у букварны перыяд навучання грамаце. Гульні можна выкарыстоўваць і ў букварны перыяд навучання грамаце. Але на гэтым этапе трэба карыстацца такімі гульнямі, якія б дапамагалі паспяхова вырашаць асноўныя задачы букварнага перыяду. Можна выкарыстоўваць новыя гульні.

Такім чынам, арганізаваныя гульні будуць спрыяць арганізацыі сумеснай калектыўнай работы дзяцей на ўроках беларускай мовы і беларускага чытання, стварэння дружнага дзіцячага калектыву з устотойлівай увагай да слоў настаўніка, а таксама для лепшага ўсведамлення і замацавання новага матэрыялу на ўроку.

ВАРЫЯНТНАСЦЬ ЛЕКСЕМЫ СКРАЗНЯК У БЕЛАРУСКІХ ГАВОРКАХ

Н. У. Кузьменка (УА «МДПУ імя І. П. Шамякіна»)

Навук. кір. Н. І. Новік-Шчарбенка,

канд.філал. навук, дацэнт

Для назвы скразных паветраных плыняў у беларускіх народных гаворках бытуе лексема *скразняк* і яе варыянты. Найбольш распаўсюджаны ў народна-дыялектнай мове варыянт *сквазняк*. Ён бытуе на захадзе сярэднебеларускіх гаворак: *Зачыні дзьверы, ато такі сквазняк гуляе* [Залле, Светлагорскі]; у гродзенска-баранавіцкай групе гаворак: *Сквазняк, вецяр бразгаіць* [3, т. 4, с. 444]. У гродзенска-баранавіцкай моўнай групе вядома таксама найменне *скузьнь* 'скразняк': *Не с'адзі л'а акна, бо в'ел'м' і моцны скузь'н' тут* [4, с. 439]. Для палескай групы гаворак уласцівы фанетычныя варыянты *сквозняк*: *Побула трохі на сквозняку і простудзілася* [Давыд-Гарадок, Столінскі]. Ва ўсходняй частцы паўночна-ўсходняга дыялекту побач з найменнем *сквазняк* бытуе форма *склазняк* 'скразняк': *Ні сядзі на сквазняку; У доме вокны навывітыя, склазняк, а я там бяліла – вот і забалела* [1, с. 88]; *Не сядзі каля вакна, там склазняк* [2, с. 151].

У Мазырска-Прыпяцкім моўным рэгіёне, акрамя лексемы *скразняк*, функцыянуюць варыянты *сказнік, сквазнік, сквазняк, сквозняк, склозняк*: *Цягне па нагах скразняк* [Чамярысы, Брагінскі]; *Такі сказнік іде, я прызбу адгрэбла; Агата казала: сквазнік праняў, дак было крыві даўленне* [9, с. 326]; *Зачыніце дзьверы, бо сквазняк* [Вязавіца, Калінкавіцкі]; *Сквозняк сквозніц* [6, т. 5, с. 40]; *Анікога дома няма, адзін склозняк гуляе па хаце* [Сяменча, Жыткавіцкі].

Побач з аднаслоўнымі намінацыямі для назвы скразнога ветру ў гаворках бытуе двухкампанентнае найменне *сквазны (сквозны) вецер*: *Сквозны ветэр насквозь прадувае* [Будкі, Нараўлянскі].

Часта намінатыўную функцыю выконваюць безасабовыя дзеясловы *сквазіць, сквозніць, цягнуць*: *Закрываі хучэй акно, бо вельмі сквазіць* [Каплічы, Калінкавіцкі]; *Еттыка сквозніць, посунься* [6, т. 5, с. 40]; *Трэба закрыць дзьверы, нешто цягне па нагах* [Навасёлкі, Петрыкаўскі]. Метэонім *скразняк* семантычна звязаны з прыслоўем *скрозь* (рус. *сквозь*) агульнаславянскага паходжання, якое з'яўляецца сучаснай формай са ст.-рус. *сквозь* (ненаціскны канцавы *ъ* адпаў); параўнаем славен. *skoz, skozi* 'скрозь, праз, заўсёды', *skoznja* 'дзірка'. [7, т. 3, с. 637; 8, с. 411].